

EGY KRÚDY-NOVELLA ÁBRÁZOLTSÁGRENDJÉRŐL: IFJÚ ÉVEK

1. A Szindbád-novellák első darabja 1911-ben jelent meg (Egy kis tánciskola), ugyanebből az évből való az Ifjú évek (Krúdy 2007). Ennek az irodalmi szövegműnek az értelmi folyamatosságát a benne lévő ábrázolt tárgyiasságok (egy részének) vizsgálata (is) föltárhatja. A dolgozat közvetlenül nem az író stílusáról kíván szólni – erről ld. Kemény 1991: 78–88 –, hanem a koherencia megvalósulásáról. Az ábrázolt tárgyiasságok rétegei (Ingarden 1977: 224–62) a teljes szövegmű fölépülésének nem csupán részei, hanem alakítói. Az ábrázolt tárgyiasságok mibenléte tág értelemben veendő, „minden nominálisan [sic!] felvázolt valamit jelöl, függetlenül attól, hogy az milyen tárgykategóriába tartozik s milyen matériája van” (Ingarden 1977: 227). A szövegnyelvészeti kutatás egyes nézetei szerint a valós világot a szövegvilág „nem leképezi, hanem reprezentációk összetett rendszerében modellálja, a nyelvi interakcióban részt vevők számára többé-kevésbé hasonló módon” (Tolcsvai 2001: 121). Valamely irodalmi szövegműben az egyes ábrázolt tárgyiasságok is bizonyos rendszert mutatnak, amely rendszer részben a mű értelmi folyamatosságát teremti meg, illetőleg jelzi a befogadó intellektusa számára. A szövegvilágot (egyebek mellett) tárgyak, események, cselekmények, helyzetek összessége alkotja, az olvasó ezeket az entitásokat megfigyelve és megjegyezve értelmezi a szöveg egészének értelmét. A megértéshez számos (harmincnál több) tényező hat(hat) a koherencia megvalósulásának segítőjeként (ld. Beaugrande–Dressler 2000: 133–5), így az állapotok, a térbeliség, az időbeliség, egyenértékűség, visszatérés stb. Az ábrázolt tárgyiasságok számos eleme ismétlődik a szövegműben. A benne lévő cselekményfűzér ezekkel az elemekkel (is) össze van kapcsolva. Sok esetben az alany személye az összekötő kapocs, de szintén az lehet az imént említett eseménynek, tárgynak és egyebeknek ismétlődései is (ld. Veres 1980: 40).

A szereplőknek (*Lubomirski, Szindbád, Róza* és mások), a cselekmény helyszíneinek (**Podolin, Poprád, kolostor* stb.) nyelvi megjelenítő elemei a szövegösszefüggés rendszerét alakítják ismétlődéseikkel, vagyis a szövegtestben való meg-megjelenésükkel (szórásukkal). A szövegmű ilyenén földolgozása föltár(hat)ja a novella belső összetartását az ábrázolt tárgyiasságok (zömének) föltárásával.

Az Ifjú évek szövege üres sorokkal három részre van tagolva a fölhasznált kiadásban [itteni jelzéssel: I–III]; a novella szövege (Krúdy Gyula 2007. I: 15–20) és a vizsgálatban alkalmazott jelek:

$\subseteq$	része
$\equiv$	azonos
$\supseteq$	bővítése
Σ	együtt
$\sim$	felosztás, divízió
f	folyó
$ \cdot $	ismétlődés, visszatérés
k	kolostor
k/p	kolostor része (p[ars])
L	Lubomirski
$\leadsto$	mezőkapcsolat
sz	személy
Sz	Szindbád
Szt	szentek
v	város
t	táj
v/p	városhoz tartozó

[I.] (I: v1) *A podolini* (I: k1) *kolostorban* – gondolta magában egyszer egy (I: SZ1) *őszes férfiú*, éjszaka, ősz felé, odakint a háztetőkön ködből való kéményseprők jártak a nedves holdfényben – volt vagy van egy régi kép, (I: L1) *a képen torzonborz ember*, a bajusza boglyasan felfelé kunkorodó, mint a hősöké, a szakálla tömör és rozsdaszínű, mintha egy göndör hajú nő vöröslő hajából való volna, a szeme két karika, benne hosszúkás, világoskék szemgolyó, az arca pedig piros, mint a bor fénye napos téli időben a fehér asztalon: (I: L2) *ez volt herceg Lubomirski*.

(I: L3) *Ki volt, mi volt a herceg*, mielőtt kopottas, aranyozott ráma között elfoglalta volna helyét (I: k2) *a régi kolostorban?* – ez szorosan nem tartozik e történethez. Elég az hozzá, hogy ott volt, (I: k/p1) *a bolthajtás alatt* (I: k/p2) *a falon*, amelynek lehullott vakolatán még itt-ott látszottak nyomai a falra festett képeknek, amelyeken (I: Szt1) a régen megholt szentek játszadoznak egymás között. (I: Szt2) *Szent Anna* egy kis zsámolyon üldögélt, az arcát megérintette a régiség, csak két fakó szeme tekingetett kérdőleg (I: sz2) *a diákokra*, akik (I: k/p3) *a folyosó* (I: k/p4) *kockakövein* csizmában kopogtak. Mintha állandóan a leckék megtanulásáról tudakozódott volna (I: Szt3) *a szent asszony*. (I: Szt4) *György* sárkányát öldökölte – a középen helyet foglalt (I: L4) *Lubomirski úr*.

(I: k3) *A kolostorban sok (I: sz3) ingyenes növendék volt, és a derék (I: sz4) papok állandóan (I: L5) a karikaszemű herceggel riasztgatták a növendékeket.*

(I: L6) *A herceg hajdanában (I: k/p5) szép kerekre faragott kockakövekkel járult az áhítat terjesztéséhez, midőn (I: k4) a kolostort építették, és ezen a révén a túlvilágról is beleszólása volt a hanyag diákok megintésébe. A szegény (I: sz5) tót fiúk, akik az egyenesre nőtt fenyőerdők közül (I:k5) a kolostor (I: k/p6) vastag falai közé kerültek, tisztelettudóan emelték meg a sapkájukat a (I: L7) pirosbor-arcszínű Lubomirski előtt.*

(I: v2) *A podolini (I: sz6) kisasszonyok, akik gyónni jártak (I: sz7) a papokhoz, (I: L8) mezei virágot tűztek a herceg ráámájába, és (I: sz8) az asszonyok, akik egy párszáz év előtt csupa vörös szakállú és torzonborz külsejű gyermekeket hoztak a világra, éppen úgy (I: L9) imádkoztak a herceg képe előtt, mint a többi szentek képeinél. (Bizonyára elfelejtették már, hogy jó párszáz esztendővel ezelőtt (I: L10) a herceg szívesen lehúzta kezéről a bivaly bőrkesztyűt, ha fehérszínű térdepelt lábához. De most már soha többé nem húzza le a kesztyűt.)*

Ilyenformán még halottaiban is (I: L11) *Lubomirski volt az első úr (I: v3) a városházában, (I: sz9) a fiúkat gyakorta Györgynek keresztelték, és Úrnapján (I: v/p4) a városháza előtti térségen nemcsak az öreg Isten, de (I: L12) Lubomirski György tiszteletére is elpukkantotta (I: sz10) a hajdú mozsarát. (Igaz, hogy csak felényi puskaporral.)*

(I: SZ11) *Az összes úr, aki egy estén visszaemlékezett íróasztala előtt (I: k/p7) a bolthajtásos folyosóra, ahol a növendékek csizmasarka kopogott, visszhangzott, hogy aztán végleg elhangozzék a messzi távolban, abban az időben diákfiú volt (I: k6) a kolostorban és (I: k7) a kolostor környékén, és (I: SZ12) a neve Szindbád volt. (Kedves olvasmányából, az Ezeregyéjszaka tündérmeséiből választotta magának ezt a nevet, mert abban az időben még közel volt az a kor, midőn a lovagok, költők, színészek és rajongó diákok nevet választottak maguknak. Egy púpos fiúcska a (I: sz13) Gergely pápa névre hallgatott, ki tudná, miért?*

(I: SZ14) *Szindbád (I: L13) tisztelte Lubomirski urat, de a kalapját csak olyanformán emelte meg előtte, mint (I: sz15) Müller papírkereskedő előtt, akinek (I: v/p5) egy sötét kapualjban volt a boltocskája, és a boltocskában mindig sötét volt. És a sötétségben a természet eltévesztette a rendet, mert (I: sz16) Müller bácsinak nem volt bajusza, de nagy, fekete, hamis leányának, (I: sz17) Fánninak igenis volt bajusza. (I: sz18) Fánni ezért sokáig szégyenkezett, de egyszer (I: sz19 & I: v6) jött egy fiatal tanár a városba, (I: sz20) a tanár (I: sz21) Fánni bajuszát szépnek és hódítónak nevezte. És (I: sz22) Fánni boldog lett, és boldogságában a (I: f1) Poprádba ugrott a malomgátnál.*

(I: SZ23) (*Szindbádért* szülei pontosan megfizették a tandíjat (I: k8) *a kolostornak*, sőt egyszer-másszor hordó bort is küldtek a szentmiséhez, amelynél (I: SZ24) *Szindbád* piros szoknyában ministrált, a Confiteort szélesebben mondta, és ünnepélyesen, tekintélyesen rázta meg a csöngettyűt, mintha tőle függött volna, hogy a hátulsó padosorokban üldögélő diákok most térdre ereszkedjenek. Ugyancsak a ministráló ruha piros palástjában hódította meg egyszer (I: sz25) *Kacskó Annát*, midőn (I: sz26) *Anna* vasárnap a szentmisére a barátokhoz jött.) Hogyan is volt ez a dolog teljes bizonyossággal?

[II.] (II: L14) *A hercegnek már csak azért se köszönt* valami nagyon alázatosan (II: SZ27) *Szindbád*, mert (II: sz28) *Kacskóéknál* volt kosztosdiák. (II: sz29) *Kacskó bácsi* szolgabíró volt – azon régi szolgabírák fajtájából, akik hajdanában az eldugott kis hegyi városokban feltalálhatók voltak. Fiatalkorában tán csak szolgabírósági hajdú volt, később írnok, midőn tekintélyes szakállt növesztett, és gyakorlatból megtanulta a közigazgatást. A hasa is megnövekedett, és így szolgabíró lett. A felvidéki szolgabírákban semmi sincs alföldi kartársaik hetykeségéből: derék és szolid emberek, nagy családot alapítanak, segítenek otthon a favágásnál és gyertyaöntésnél, és csak akkor haragusznak meg, ha kozmás lett a leves. (II: sz30) *Kacskó bácsi* gömbölyű öklével az asztalra csapott.

(II: sz31) – *Én* vagyok a szolgabíró! – kiáltotta.

(II: sz32) *Minka*, szelídkés, szomorkás és lesimított hajú felesége ilyenkor csendesesen felelt:

– Igen, de nem itthon.

– A leányaim előtt mondd ezt nekem? – kérdezte (II: sz33) *Kacskó bácsi*, és a tenyeréből tölcseért formált a füléhez, mintha valami bepanaszolt tótót hallgatna ki az irodában.

– Azok az én leányaim – felelte sóhajtva (II: sz34) *Minka néni*. – (II: sz35) *A pán szolgabíró* édeskeveset törődik azzal, hogy valamikor férjhez is menjenek.

Ezután már nem volt más tennivalója (II: sz36) *Kacskó Gyula szolgabírónak*, mint gyorsan az irodába szökni. A kedves pipájáért a hajdút küldte haza.

(II: sz37) *A Kacskó kisasszonyok* férjhez menésével valóban nem látszott törődni senki; hárman voltak, szépre, nagyra, egészségesre termett hajadonok, és (II: SZ38) *Szindbáddal* együtt (II: v/p7) *a ház emeleti részében* laktak. Hetenként, felváltva egymást, főztek. (II: sz39) *Magda* az ürühúst, (II: sz40) *Anna* a káposztát, míg (II: sz41) *Róza* az édes tésztát gyakorolta művészettel, és délutánonként, valamint esténként, midőn (II: SZ42) *Szindbádnak* valamely titokzatos okból el kellett hagynia (II: v/p8) *a föld-*

szinten levő nagy családi szobát (hogy (II: sz43) *Kacskó bácsi* és (II: sz44) *Minka néni* kedvükre veszekedhessenek, midőn is (II: sz45) *a pán szolgabíró* nem szökhett el az irodába), a kisasszonyok felváltották egymást abban is, hogy az egyedülletben félős, tanulni nem nagyon szerető (II: SZ46) *Szindbád*ot (II: v/p9) *az elhagyatott emeleti szobába* felkísérjék, vele a tanulóasztalnál helyet foglaljanak, és kézimunkájuk mellett a vég nélküli regényeket elolvassák. (II: sz47) *Magda* és (II: sz48) *Anna* annyira elmerült a regényolvasásba, hogy (II: SZ49) *Szindbád* kényelmesen elaludhatott tanulókönyve felett. De (II: sz50) *Róza*, aki éppen tizenhat esztendő volt, és még nem nézte le túlságosan a kamaszkodó (II: SZ51) *Szindbád*ot, gyakran kapott fehér kezével (II: SZ52) *a diák* sűrű, fekete hajába, és hol komolyan, hol tréfásan megrázogatta azt. (II: SZ53) *A diák* jajgatott. (II: sz54) *Rózának kipirosodott az arca*, és mind erősebben húzta a (II: SZ55) *Szindbád* haját.

– Tanulj – kiáltotta csillogó tekintettel –, mert isten bizony (II: L15) *megbuktat a Lubomirski*.

(II: SZ56) *Szindbád* sürgősen könyvei fölé hajolt, míg egyszerre (II: v/p10) *az elhagyott emeleten*, ahol (II: v/p11) *az üres szobákban* a zabos zsákok olyanformán heverték, mint odadobott halottak, egyszerre zúgni-búgni kezdett a szél... (II: sz57) *Róza* ijedten, lehuny szemmel hallgatta egy darabig a szelet, aztán a félelem mindinkább erőt vett rajta, és remegve, sápadtan simult (II: SZ58) *a diákhoz*, a fejét a vállára hajtotta, a karjával átkarolta a nyakát...

(II: SZ59) *Szindbád* ugyancsak annyira megijedt a visszhangzó széltől, hogy a lapot sem merte megfordítani a könyvben, pedig már egészen jól tudta azon az oldalon levő leckéjét.

[III.] Tehát akkoriban, amidőn (III: L16) *Lubomirski György herceg* vigyázott (III: v12 & III: sz60) *a podolini diákokra*, és bivalybőr kesztyűs kezében kardmarkolatot tartott, amely markolaton pontosan láthatók voltak az akkori szentek képmásai – akkoriban, midőn (III: sz61) *Kacskó Róza* jókedvvel, ambícióval és kis szerelemmel húzogatta (III: SZ62) *Szindbád* haját, valamint a vállára hajtotta a fejét, midőn e büntetést kiosztotta, volt egy fiú, aki a hit-tanban, ministrálásban és szentképek tiszteletében legelső volt, akit ezért vagy másért (III: sz63) *Gergely pápának hívtak* (III: k9) *a régi kolostor* növendékei. (III: sz64) *Gergely pápa* püpos fiúcska volt, és olyan finom arca, feje volt, mint a szent ostyának, amelyet hetenkint magához vett. – (III: SZ65) *Szindbád* bár gyakran megverte (III: sz66) *Gergely pápát*, mégis barátságot szőtt vele, sőt egyszer délután, midőn éppen (III: sz67) *Róza* ült a tanulóasztal mellett a *Kacskó-házban*, hogy (III: SZ68) *Szindbád* tanulmányaira felügyeljen –

(III: sz69) *a púpos fiút* meghívta magához. Bizonyosan azért, hogy dicsekedjen előtte (III: sz70) *Róza* barátságával, (III: sz71) *Róza* szép szemével és fehér kezével.

(III: sz72) *Gergely pápa látogatása* így történt: (III: sz73) *Róza* szótalan és komoly volt egész idő alatt, lenézőleg bánt (III: SZ74) a két fiúval, és sehogyan sem akart (III: SZ75) *Szindbád* hajába kapni, amit azelőtt soha el nem mulasztott.

Majd ahelyett, hogy (III: SZ76) *Szindbád* vállára hajtotta volna a fejét, ahelyett hogy átkarolta volna nyakát, szinte durván ráförmedt:

– Csodálom, hogy *a megtűr ilyen rossz* (III: SZ77) *diákot* (III: k14) *a kolostorban*.

A púpos (III: sz78) *Gergely pápa* tágra nyitotta fényes, lázas szemét, és szinte megbűvölve nézte (III: sz79) *Rózát* fehér háziruhájában, hol meztelen karjain megfeszült az ujjas, és domború keblén a gyöngyház gombok csendesen emelkedtek.

De (III: sz80) *Róza* csúfolódva a hátára ütött:

– Nini, (III: sz81) *ennek a fiúnak* púpja van, mint a tevének.

(III: sz82) *Gergely pápa* lesütötte a szemét, csendesen elpirult az arca, majd könnyes szemmel (III: v/p13) *távozott az emeletről*.

Azon az estén (III: SZ83) *Szindbád* valamely keserűséget érzett, amidőn (III: sz84) *Róza* kedveskedve turkált a hajában, hamvas arcát vállára fektette, és erősen a vállába kapaszkodva, hintázta magát a széken. Folyton (III: sz85) *a púpos fiú* könnybe borult tekintete látszott előtte, és ugyanezért komolyan a tanulásra adta magát, hogy (III: sz86) *Rózát* ezzel is bosszantsa.

– Ugyan, mit szeret (III: 87) *azon a békán?* – kérdezte (III: sz88) *Róza* ingerülten, midőn (III: SZ89) *Szindbád* le sem vette szemét a könyvről.

Kinyújtózkodott, felállott, és lustán (III: v/p14) *az ablakhoz* lépett. Az este – lágy, júniusi este – (III: v/p15) *egy kis hegynek kanyarodó utcának* meghatározhatatlan, zümmögő hangjait lopta letről a *szobába*, (III: t1) *a távoli hegyek felől* eltűnedező csillagocskák bukkantak fel, mint bújódsít játszó gyermekek.

– Tanuljon ezentúl (III: sz90) *a púpos békával* – mondta későbbben egészen elkomolyodva (III: sz91) *Róza*. – Tanítsa latinra (III: sz92) *ő* magát, ha annyira szereti.

Ez a fellegecske okozta, hogy (III: sz93) *Gergely pápával* másnap délután (III: f2) *fürödni ment a Poprádba* (III: SZ94) *Szindbád*, mint akár a legjobb barátjával.

(III: f3) *A Poprád ott kanyargott* (III: k11) *a régi kolostor alatt*, és a geredákból összerótt gátak között mélyen, csendesen és feketén vonult meg,

mint egy tó vize. Künn, (III: f4) *a folyó közepén* vígan, játékosan, szinte kacagva szaladtak a habok, *mintha* (III: *t2) *a hegyek között* utazó fuvarosoktól tanulták volna a jókedvű kocsikázást, füttyörészve, dalolgatva, iszogatva megtenni az utat egyik országból a másikba.

(III: SZ95) *A fiúk természetesen* (III: f5) *a mély, csendes vízben fürödtek*, kezükkel megkapaszkodva a gerendák vaskapcsaiban, lóbálták magukat (III: f6) *a fenéktelen vízben*.

(III: sz96) *A kis púpos* teljes biztonságban érezte magát a nagyszerű és bátor (III: SZ97) *Szindbád* társaságában, sőt egyszerre diadalmasan és vígan így kiáltott fel:

– Hiszen (III: f7) *a folyónak itt feneke van* – szólott, és vékony lábait lefelé nyújtogatta. Tintás ujjával elbocsátotta a vaskutyát, és hangtalanul (III: f8) *elmerült a vízben*. (III: SZ98) *Szindbád* csak furcsa púpját látta egy másodpercig (III: f9) *a folyó felszíne alatt*, aztán hosszadalmas (III: f10) *csend lett a vízen*, (III: t3) *a tájon*, (III: t4) *a nagy hársfák alatt*, *mintha* (III: k12) *a kolostort bűvös vessző érintette volna*, és az is meghalt volna nyomban, mint az Ezeregyéjszakában.

(III: SZ99) *Szindbád* (III: t5) *a partra ugrott*, *mintha* rák csípte volna meg a lábát, (III: f11) *a mozdulatlan vízre* bámult, egy letört faággal (III: f12) *megkavarta a vizet* – aztán sebesen magára kapta ruháit. Szótlanul, öszszeszorított szájjal futni kezdett (III: t6) *a fahíd irányába*, amely mint egy nagy pók terpeszkedett hosszú lábaival (III: f13) *a Poprád felett*. Emberekkel találkozott útközben, akik fejcsóválva néztek a sápadtan futó (III: SZ100) *kisfiú* után, és (III: SZ101) *Szindbád* szinte hallani vélte, amint (III: L17) *a titokzatos Lubomirskit emlegetik*.

(III: t7) *A hídnál* kötélén csónak ringott. (III: SZ102) *A diák* zsebkése éles volt, hisz szabad óráiban egyebet sem tett, mint a kését köszörülte. A kötél el volt metszve egy pillanat alatt, és a csónakot már vitték lefelé (III: f14) *a gyors habok, lefelé a folyón*, és (III: SZ103) *Szindbád* kimeresztett szemmel bámult előre (III: t8) *a nagy hársfák felé*... Hátha ott himbálódzik ismét a vaskutyán a púpos (III: sz104) *Gergely pápa*, és az egész dolog nem volt egyéb rossz tréfánál...

De a hely, ahol (III: f15) *a folyó mintegy álmát alussza*, most is olyan csendes volt, mint néhány perc előtt. A csónakot (III: SZ105) *Szindbád* óvatosan arra a helyre kormányozta, ahol (III: sz106) *Gergely pápa* elmerült, és az evezőt mélyen (III: f16) *a vízbe nyújtotta*. Majd a (III: f17) *kezővel nyúlt a vízbe*, *mintha* ott volna a közelben (III: sz107) *Gergely pápa*... Aztán csendesen evezni kezdett (III: f18) *lefelé a folyón*. Meg-megállott, az evező már régen a sekély (III: f19) *Poprád kavicsos* (III: f20) *medrét kavarta*, nagy

kövek bukkantak fel a távolban (III: f21) *a víz mélyén*, egy pillanatig (III: *sz108) *mindmegannyi Gergely pápák*, egy piros pisztráng ijedten suhant tova, és (III: f22) *a folyó úgy csillogott, habzott*, mintha olvasztott ezüstöt szűrne valaki egy nagy szitán.

(III: k/p8) *A kolostor mellvédei* lassan elmaradtak, (III: t9) *sárga és piros színben csillámló gyümölcsfák* húzódtak tova, a zöldséges kertben (III: sz109) *Privánka tanár gyomlált* csizmában és felgyűrt reverendában, (III: SZ110) *Szindbád* ijedten hasalt a csónak fenekére.

Aztán tovább evezett, és (III: k14) *a kolostor messzire elmaradt*. (III: f23) *Bokrok hajoltak a víz fölé*, de a bokrok alatt csupán egy korhadt fenyőgerendát talált.

Már késő délután volt, *a nap elbújt* (III: t10) *a nagy hegyek mögött*, és (III: t11) *a sovány földek* árván, emberek nélkül nyújtózkodtak éjjeli pihenőre (III: t12) *a folyó két partján*. Majd (III: f24) *a Poprád ezüstje sem csillogott többé* fényesen, mintha egy nagy, lila színű árnyék húzódnék lassan (III: f25) *a folyó tükrére*.

És ekkor messzire (III: f26) *a folyó közepén* megpillantotta a púpos (III: sz111) *Gergely pápát*, amint felfelé fordított (III: f27) *arccal úszott a habokban*. A két karja kitarva, a szája nyitva, mint egy fekete lyuk. Két lába (III: f28) *elmerült a vízben*.

(III: SZ112) *Szindbád* megtörölte verejtékező homlokát, mert ebben a percben érezte meg, hogy mi történt valójában. (III: sz113) *A púpos fiú* (III: f29) *a vízbe fulladt*, érte majd (III: SZ114) *őt* okolják, (III: L18) *Lubomirski végre csakugyan* kiszáll a folyosóbéli képrámából, és már közeleg is tömött, veres szakállával. (III: t13) *Nagy messzeségben, valahol* (III: t14) *a túlsó part sötét bokrai* alatt áll (III: sz115) *Róza* hátrafont kézzel, és komoran, haragosan néz, mint tegnap este a csillagokat nézte... (III: f30) *A folyót mélynek, rejtelmesnek és ijesztőnek kezdte látni*, amint a hulla után evezett. Végre elkapta a púpos (III: sz116) *Gergely lábát*, és erőlködve, nyöszörögve, sírva a csónakba emelte.

Háttal fordult feléje, és lassan, (III: f31) *fáradtan evezett vissza a folyón*.

Egyszer felébredt (III: SZ117) *Szindbád*, (III: *v/p16) *otthon volt*, az ágyban feküdt.

(III: sz118) *A Róza* hamvas arcát világította meg a lámpa sárga fénye.

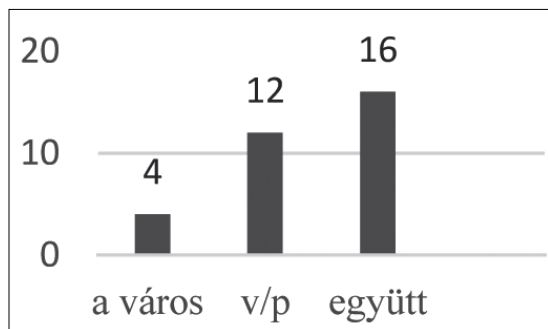
(III: sz119) *A leány* rámeresztette csillogó, nagyra nyílt, szürke szemét, és az ajkával az arcába súgta:

(III: *SZ120) – *Te egy hős fiú vagy. És ezért most már örökké szeretni foglak.*

2.1. A novella első részének (a későbbi történetekkel kapcsolatos) ábrázoltságának helye egy város: közvetve **Podolin* ($\leftarrow$ *podolini*), közvetlenül nevezve: (I: v3) *városkában* és (I: v6) *a városba*. Krúdy és az egyes helynevek kapcsolatára ld. Angyal 2014: 208–9.

A szövegmű cselekménye nem kívánja meg a várost mint egészet ábrázolni, a városban lévő helyeket (utca, ház, szoba stb.) viszont – minthogy azok a történetek helyei – igen. A szöveghelyeket áttekintve láthatni, hogy az egész (a város) felől a befejezésben már csak közvetve (szemantikai mezőkapcsolattal) a városhoz tartozó tárgy szerepel, Szindbád otthon ágyban fekszik: *térség* $\leadsto$ *utcák* $\leadsto$ *házak* $\leadsto$ *városháza* $\leadsto$ *térség* $\leadsto$ *kapualj* $\leadsto$ *emelet* $\leadsto$ *szobák* $\leadsto$ *alak* $\leadsto$ *tanulóasztal* $\leadsto$ *ágy* $\Sigma \equiv$ város $\sim$ **Podolin*. Mindezek a részletek azok, amelyeknek összessége a várost jelent(heti) a szereplőnek és az olvasónak is. Az I. rész a szövegműben lévő város mint ábrázolt tárgyiasság közvetett és közvetlen megnevezését adja, majd az előfordulási szórásban a részletek következnek, amelyek az események terei (4 : 12 arányban).

A VÁROS MEGNEVEZÉSÉNEK ADATAI ÉS ÁBRÁZOLÁSA

(I: v1) *A podolini kolostorban*

(I: v2) *A podolini kisasszonyok*

(I: v3) *Lubomirski volt az első úr a városkában*

(I: v6) *jött egy fiatal tanár a városba*

A VÁROSHOZ KAPCSOLÓDÓ RÉSZLETEIK (= v/p)

(I: v/p4) *a városháza előtti térségen*

(I: v/p5) *egy sötét kapualjban volt [$\subseteq$ |:a boltocskája:]*

(II: v/p7) *a ház emeleti részében laktak*

(II: v/p8) *[a földszinten levő $\supseteq$] nagy családi szobát*

(II: v/p9) *az elhagyott emeleti szobába*

(II: v/p10) *az elhagyott emeleten*

(II: v/p11) *az üres szobákban*

(III: v12) *a podolini diákokra*

(III: v/p13) *távozott az emeletről*

(III: v/p14) *az ablakhoz lépett*

(III: v/p15) [*egy kis hegynek kanyarodó* $\supseteq$] *utcának*

(III: *v/p16) *otthon volt*

2.2. A (I: v1) *podolini kolostor* szerkezetben *podolin* + -i grammatikai alakulatot lehet és kell érteni-látni, mint ezekben a valóságbeli helységnevek hasonló nyelvhasználatában: *pácini* (várkastély) ~ *palini* (iskola) : *Pácín* ~ *Palin*, ezek valós települések, tehát van (vagy kell lennie) a szövegmű ábrázolt valóságban **Podolin* nevű helynek (a helyesírás szokásrendje miatt: **podolin* $\equiv$ **Podolin*). Ugyanez látható ezekben is: (I: v2) *A podolini kisaszszonyok*, továbbá (III: v3) *a podolini diákokra*.

Kolostor (kastély, iskola) általában valamely lakott helyen vagy közelében van, tehát a podolini kolostor ugyancsak efféle helységben lehet. Ezt később a (I: v4) „Lubomirski volt az első úr *a városkában*” szövegdarab mutatja is: *a városka* $\equiv$ **a kolostor helye az ábrázolt valóság terében* $\equiv$ **Podolin*. A valós világban nemcsak Podolin volt a Krúdy-írás idején Magyarországon, hanem a piarista kolostor is, az író évekig tanult ott (ld. Visegrádi 1909). A szöveg-műben az említett három hely után közvetve is jelölve van az ábrázolt valóságnak megfelelőn a 'városka', amely pars pro toto módon jelenik meg egyes jellemző jegyében: (I: v5) *térségen*, (I: v6) *kapualj*, (I: v7) *város*. A 'városka' jelentéshez tartozó referencialánc a *ház* szóval folytatódik. Szindbád Kacsó szolgabíróéknál volt kosztosdiák, így említődnek azok a helyek, amelyek ezzel kapcsolatosak, nevezetesen a 'ház' részei vagy berendezési darabja (szemantikai mezőkapcsolat alapján felosztással, divízióval): nevezetesen: (II: v8) *emeleti rész*, (II: v9) *földszinten*, (II: v10) *emelet*; (II: v11) *elhagyott emelet*, (II: v12) *üres szobák*, (III: v13) *emelet*; (III: v14) *ablak*, (III: v15) *utca*, (III: v16) *ágy*. Éppen ez utóbbihoz tartozik az a fogalom, amely (közvetve) a novella főhőiséhez kapcsolja az összes helyábrázolatot ezzel a felosztással: *szoba* & *üres szoba* $\sim$ *ágy* $\sim$ *emeleti rész* & *elhagyott emeleten* & *emeletről* $\sim$ *ablak* $\sim$ *ház* $\sim$ *utca* $\sim$ *kapualj* $\sim$ [$\subseteq$ |:*boltocska*:|] $\sim$ *térség* $\sim$ *kolostor* $\sim$ *városka* ($\subseteq$ *podolini kolostor*).

A novella első szövegmondatában szintén van helyet jelölő rész: „A podolini kolostorban – gondolta magában egyszer egy összes férfiú, éjsza-

ka, őszfelé, *odakint a háztetőkön* ködből való kéményseprők jártak a nedves holdfényben – volt vagy van egy régi kép”. Ez az elbeszélő közlése arról, hogy valaki valahol mit gondol. A meg nem nevezett személy ugyancsak meg nem nevezett helyen gondol a podolini kolostorban lévő régi képre. Később a neve is megjelenik: „Az őszes úr (aki egy estén visszaemlékezett íróasztala előtt a bolthajtásos folyosóra, ahol a növendékek csizmasarka kopogott, visszhangzott, hogy aztán végleg elhangozzék a messzi távolban) abban az időben diáki volt a kolostorban és a kolostor környékén, és (I: SZ12) *a neve Szindbád* volt.” Az íróasztalánál elmélkedő (immár nyilván felnőtt) Szindbád tartózkodási helye valamely meg nem nevezett település, hiszen „*odakint a háztetőkön*” őszi köd gomolyog. E körülmények nem zárják ki, hogy **Podolin* lenne az emlékezés helye, de nem is valószínűsítik.

A kolostor mint egész építmény és mint hely nem csupán többször említődik, hanem egyes részletei is meg-megjelennek: így a folyosó maga, fölötté a bolthajtás, a (faragott) kockaköves padozat. A csónakkal Gergely pápát kereső Szindbád a szövegmű ábrázolt tárgyiasságában már nem a visszaemlékezés virtuális, másodlagos ábrázoltságait, hanem (III: k/p8) *A kolostor mellvédeit* látja. A visszaemlékezés első ideje a kolostorbelső tárgyi ábrázoltságának kisebb, ekkor pedig már nagyobb részleteit idézi föl, térben és időben is változnak az ábrázolt tárgyiasságok szerepkörei. Az épület és belső részei a bevezető részben semleges vagy kellemes diákkori emlékekkel kapcsolódnak (a bolthajtás, a herceg és a szentek képmásai, a csizmák kopogása a szépen faragott kockaköven).

A zárórészben „mintha (III: k12) *a kolostort bűvös vessző* érintette volna, és az is meghalt volna nyomban, mint az Ezeregyéjszakában.” Az itt lévő hasonlatban az arab mesegyűjtemény nyilván (ismételten) allúzió a *Szindbád* névre, amelynek, valamint a térnek és az időnek mitizálására (ld. Finta 2000: 406, 410). Egyébként a név arab/perzsa *Sindibād* névben a *bād* ’-ból/-ből’ jelentésű posztpozíció, így a név jelentése ’Szindből való (ember)’, vagyis ’indiai’, mivel a *Szind* ~ *Hind* India perzsa neve, amely az Indus (görög *Indosz*) folyó környékére vonatkozik, és amely Dareiosz birodalmának része volt. Az Ezeregyéjszaka kívül ismeretes egy *Sindibād-nāmah* (Szindbád könyve) című mesegyűjtemény, amely állítólag indiai eredetű, de nem eredetiben maradt ránk, hanem arab, héber, latin, görög fordításokban. Irodalmunkban Poncianus császár históriájaként ismeretes.¹

A kolostorból végül az épület mellvédei látszanak, majd a (III: k14) „a kolostor messzire elmaradt”, vagyis a vízben társát kereső Szindbád elveszíti az emlékek kedvező tárgyi ábrázoltságú kapcsolatait, ez mintegy jelké-

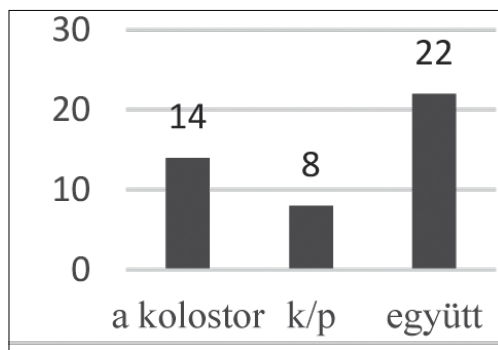
¹ Wojtilla Gyulának köszönöm a *Szindbád*-szómagyarázat részleteit.

pezi a diák Szindbád tragédiáig való életének változását, amelyet vízbe fült barátja keresése okoz.

A kolostorral kapcsolatos emlékekből Krúdy zárójelekben közöl olyat (is), amilyen nem a diák Szindbádé, hanem a már „őszes úr” Szindbádé. Ilyen már említett kitétel, célzás a városka asszonyaival kapcsolatban, „akik egy párszáz év előtt csupa vörös szakállú és torzonborz külsejű gyermekeket hoztak a világra”; ugyanis „Lubobirski szakállá tömör és rozsdaszínű, mintha egy göndör hajú nő vöröslő hajából való volna”. Ezt a célzást egy másikkal azután meg is magyarázza az író: (I: L10) („Bizonyára elfelejtették már, hogy jó párszáz esztendővel ezelőtt a herceg szívesen lehúzza kezéről a bivalybőrkesztyűt, ha fehérszínű térdepelt lábához. De most már soha többé nem húzza le a kesztyűt.”) Az idővel gyengülő hercegi tekintélyre is van példa: „Lubomirski György tiszteletére is elpukkantotta a hajdú mozsarát. (Igaz, hogy csak felényi puskaporral.)” Ezek a digressziók összhangban vannak az író témaválasztásainak (erotika, gasztro-nómia, vö. Kemény 1977) jellegével (a kitérésre ld. Fónagy 1972).

A kolostor ugyan a város részének tartandó, kiemelését az indokolja, hogy a diák és az „őszes úr” Szindbád életéhez és emlékeihez szorosabban tartozik, mint a város vagy annak részei. Ezt igazolja, hogy a szövegműben az I. és a III. részben van a zöme a megnevezéseknek, (14 és 8); a középső rész, amelyik a kosztos diák életének részleteire tér ki, nem tartalmaz efféle kolostorábrázoltságot. A kolostor az események terében egyre messzebb kerül – az előfordulási szórás csökken –, a diák Szindbád a térbeli távolsággal eddigi biztonságát is veszíti (III: k12) „mintha a kolostort bűvös vessző érintette volna, és az is meghalt volna”.

A KOLOSTOR ÉS RÉSZEI MEGNEVEZÉSÉNEK ADATAI ÉS ÁBRÁZOLÁSAIK

- (I: k1) *A podolini kolostorban*
 (I: k2) *a régi kolostorban*
 (I: k3) *A kolostorban*
 (I: k4) *a kolostort építették*
 (I: k5) *a kolostor*
 (I: k6) *a kolostorban*
 (I: k7) *a kolostor környékén*
 (I: k8) *a kolostornak jól van*
 (III: k9) *a régi kolostor növendékei*
 (III: k10) *a kolostorban*
 (III: k11) *a régi kolostor alatt*
 (III: k12) *a kolostort bűvös vessző érintette volna*
 (III: k13) *A kolostor*
 (III: k14) *a kolostor messzire elmaradt*

A KOLOSTOR RÉSZEI

- (I: k/p1) *a bolthajtás alatt*
 (I: k/p2) *a falon*
 (I: k/p3) *a folyosó*
 (I: k/p4) *a folyosó kockakövein*
 (I: k/p5) *szép kerekre faragott kockakövekkel*
 (I: k/p6) *vastag falai*
 (I: k/p7) *a bolthajtásos folyosóra*
 (III: k/p8) *mellvédei*

2.3. Azok a szövegbeli, részletesebben elmondott cselekmények, amelyek Szindbáddal közvetlen kapcsolatban vannak, két helyen történnek. Egyik részük a Kacsó szolgabíró háza ([II: v8] *a ház emeleti részében*), a másik pedig a folyó és legtágabb értelemben vett környéke ugyancsak divízióval: *nap* 'égitest' $\supseteq$ *táj* $\subseteq$ |:hegyek:| – |földek 'szántó)föld' – gyümölcsfák – folyó $\equiv$ |:Poprád:| – *fahíd* – |:part:| – |:hársfák:|, *bokrok*.

Az ábrázolt tárgyiasságok között a (III: *t2) közvetlenül nem a szövegtér közvetlen része, minthogy egy hasonlatból való: „szinte kacagva szaladtak a habok, mintha a hegyek között utazó fuvarosoktól tanulták volna a jókedvű kocsikázást”. A folyó habjainak megszemélyesítésében az utazó fuvarosokhoz kapcsolt cselekvések másodlagos ábrázolás a szövegvalóságban lévő (III: t1) *hegyekhez képest*.

A valahol (III: t14) a túlsó part sötét bokrai alatt áll (III: sz115) Róza hátrafont kézzel szövegmetaszetben a táj ábrázolt tárgyiasságában a lány, Róza itt szintén másodlagos ábrázolt tárgyiasság, hiszen most Szindbád képzelete.

A tájnak mint ábrázolt tárgyiasságnak megnevezésére minden kifejezés a III. részben van. Figyelemre érdemes, hogy bizonyos távlatrend mutatkozik: a hegyek, a híd, a fák, a part és maga a folyó ~ víz, a perspektíva a távoli hegyek ábrázolt tárgyiasságával kezdődik a III. rész elején, végül (III: t14) „a túlsó part sötét bokrai alatt” végződik, vagyis a III. részé a szóródási többség. Az ábrázolt tárgyiasságok közé tartozó történetek (a fürdés, Gergely eltűnése és keresése) már nem a városban, hanem a hozzá tartozó tájban és részleteiben történik, ezért némelyik ismétlődik (hegy, hársfák, part), gyarapítva az elemek előfordulási szóródását.

A TÁJ MEGNEVEZÉSEI ÉS ÁBRÁZOLÁSAIK

(III: t1) a távoli |:hegyek:| felől

(III: *t2) a |:hegyek:| között

(III: t3) [csend lett] a tájon

(III: t4) |:a nagy hársfák:| alatt

(III: t5) a |:partra:| ugrott

(III: t6) a fahíd irányába

(III: t7) A hídnál

(III: t8) |:a nagy hársfák:| felé

(III: t9) gyümölcsfák húzódtak

(III: t10) a nap elbújt a nagy |:hegyek:| mögött

(III: t11) a sovány földek árván, emberek nélkül nyújtózkodtak

(III: t12) a folyó két |:partján:|

(III: t13) Nagy messzeségben, valahol

(III: t14) a túlsó |:part:| sötét bokrai alatt

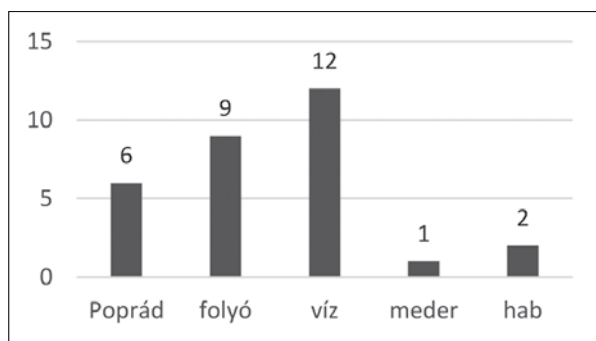
A szövegműben először a *Poprád* (az írásszokás szerint nyilván főnév) jelenik meg: (I: f1) „És Fanni boldog lett, és boldogságában a *Poprádba* ugrott a malomgátnál.” A *malomgát* „vízimalmot hajtó folyóvizen épített duzzasztó gát” (ÉrtSz.), tehát a *Poprád* egy folyóvíz földrajzi névként ábrázolt tárgyiassága, amely a kolostor, valamint Podolin mellett szintén a valós világ része is.

A folyó egésze mint a táj egységéhez tartozó ábrázolt tárgyiasság köznyelvi leírást és metaforikusát is kap: *kanyarog, vonul* (vö. ÉrtSz. *húzódik* 3.), *csend*, |:csendes:|, *mozdulatlan, gyors*, **alszik, meder, mély, *csillog* :

**nem csillog, *habzik.* A háromszoros földrajzinév-használat után (III: f4)-től az egyediség megnevezése még háromszor tér vissza (III: f13, f19, f24), a többi helyen a *folyó* és a *víz* (tíz-tíz esetben), továbbá a folyó imént fölso-rolt jellemzői jegyei jelennek meg az ábrázoltság folyamatos meglétét, ko-herenciáját biztosítva. A szöveg befogadója már a malomgátnál a Poprádba ugró Fanni kapcsán (enigmatikus allúzióval) tudhatja, hogy ott (halált oko-zó) mélység lehet, hiszen a lány „boldogságában” (a kifejezés antonímia) cselekedett akként. (A *Fanni* név Krúdy egyik gyakran használatos női neve, ld. J. Soltész 1989: 456–7.) Ugyancsak a halálra vonatkozó kijelentés már olvasható volt a lakás leírásában (II: v/p12) *az üres szobákban a zabos zsá-kok olyanformán heverték, mint odadobott halottak*). Valamelyes összekap-csolhatósága ennek most jelentkezik, illetőleg a befejező részben (III: sz12) *A púpos fiú* (III: f29) *a vízbe fulladt*).

A folyó ábrázoltsága során a megnevezések váltakozása (*Poprád* (6) $\Sigma \equiv$ *folyó* (10) $\rightarrow$ *víz* (11) $\rightarrow$ *hab* ($\sim$ *habzott*) $\rightarrow$ *meder* – nem mutat különösebb felosztási metódust, egy alkalommal nincs megnevezve a folyó, ekkor ép-pen bizonyos félelmetessége miatt („csendes és feketén vonult meg”; *vonul* ’húzódik’). A folyó megnevezésének a szemantikai mezőkapcsolatok révén kialakult változatossága szolgálja az olvasó számára az ábrázoltság elkép-zelhetőségét. A folyónak mint ábrázolt tárgyiasságnak szóródási adatai: az I. részben (mintegy allúzióként a későbbi malomgáti esethez) az I. részben 1, a II.-ban 0, a III.-ban 30.

A FOLYÓ MEGNEVEZÉSÉNEK ADATAI ÉS ÁBRÁZOLÁSAIK

- (I: f1) *a |Poprádba:| ugrott a malomgátnál*
 (III: f2) *fürödni ment a |Poprádba:|*
 (III: f3) *A |Poprád:| ott kanyargott*
 (III: f4) *a |folyó:| közepén*

- (III: f5) *a mély, csendes |:vízben:| fürödtek*
 (III: f6) *a fenéktelen |:vízben:|*
 (III: f7) *a |:folyónak:| itt feneke van*
 (III: f8) *elmerült a vízben*
 (III: f9) *a |:folyó:| felszíne alatt,*
 (III: f10) *csend lett a |:vízen:|*
 (III: f11) *a mozdulatlan |:vízre:| bámult*
 (III: f12) *megkavarta a |:vizet:|*
 (III: f13) *a |:Poprád:| felett*
 (III: f14) *a gyors |:habok:|, lefelé a |:folyón:|*
 (III: f15) *a |:folyó:| mintegy álmát alussza*
 (III: f16) *az evezőt mélyen a |:vízbe:| nyújtotta*
 (III: f17) *kezével nyúlt a |:vízbe:|*
 (III: f18) *evezni kezdett lefelé a |:folyón:|*
 (III: f19) *|:Poprád:| kavicsos medrét kavarta*
 (III: f20) *kavicsos medrét kavarta*
 (III: f21) *a |:víz:| mélyén*
 (III: f22) *a |:folyó:| úgy |:csillogott:,| habzott*
 (III: f23) *Bokrok hajoltak a |:víz:| fölé*
 (III: f24) *a |:Poprád:| ezüstje sem |:csillogott:|*
 (III: f25) *a folyó tükrére*
 (III: f26) *a |:folyó:| közepén megpillantotta*
 (III: f27) *arccal úszott a habokban*
 (III: f28) *elmerült a |:vízben:|*
 (III: f29) *a |:vízbe:| fulladt*
 (III: f30) *A |:folyót:| mélynek, rejtelmesnek és ijesztőnek kezdte látni*
 (III: f31) *fáradtan evezett vissza a |:folyón:|*

2.4. A személyek mint ábrázolt tárgyiasságok közül *Lubomirski* szerepe különbözik többiekétől. Az irodalmi szövegmű legelején arckép gyanánt jelenik meg: (I: L1) & (I: L2) „A podolini kolostorban [...] volt vagy van egy régi kép, a képen torzonborz ember, a bajusza boglyasan felfelé kunkorodó, mint a hősöké, a szakála tömör és rozsdaszínű, mintha egy göndör hajú nő vöröslő hajából való volna, a szeme két karika, benne hosszúkás, világoskék szemgolyó, az arca pedig piros, mint a bor fénye napos téli időben a fehér asztalon: ez volt herceg *Lubomirski*.” A „volt vagy van” kitételhez kapcsolódik a befejező rész közlése: (III: L16) „Tehát akkoriban, amidőn *Lubomirski* György herceg vigyázott a podolini diákokra”, ebből tudhatni, hogy talán már semmi nem úgy van, mint a történésekkor, vagyis az ábrázolt tárgyiasság eseményvoltának ideje bizonytalan. Krúdy elbeszélésmódjáról meg is jegyzi Fried István (2006: 112), hogy

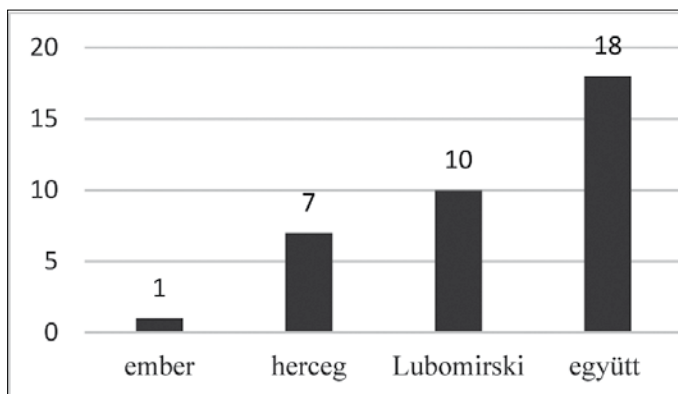
„a régi meg az ódon mily gyakran jelzője [az írónak], de hogy milyen régi, milyen ódon, az teljesen bizonytalan”. Fontosabb, szimbolikus szerepe van a hercegnek a városka és a diákok meg Szindbád életében. A kolostor milyenségében is – (I: k/p5) „a kerekre faragott kockakövekkel árult az áhítat terjesztéséhez”, a lakosság körében is, hiszen „az asszonyok, akik egy párszáz év előtt csupa vörös szakállú és torzonborz külsejű gyermekeket hoztak a világra”.

A kisasszonyok (I: L8) *mezei virágot tűztek a herceg rájájába*, az asszonyok imádkoztak előtte, a diákiúk sapkájuk levételével köszöntötték, bár: (II: L14) „A hercegnek már csak azért se köszönt valami nagyon alázatosan Szindbád, mert Kacsókőknál volt kosztosdiák.”

A barátja után kutató (III: SZ100 & III: L17 „*Szindbád szinte hallani vélte, amint a titokzatos Lubomirskit emlegetik.*” A herceg iránti tisztelet és félelem most Szindbádot is érinti: (III: sz112) „A púpos fiú a vízbe fulladt, érte majd őt okolják, *Lubomirski* végre csakugyan kiszáll a folyosóbéli képrámából, és már közeleg is tömött, veres szakállával.” A herceg mindenki számára valamilyen fennsőbbiség jelképe, hiszen (III: L16) „*Lubomirski György* herceg vigyázott a podolini diákokra”, így Szindbádra is.

A *Lubomirski* névvel jelölt ábrázolt tárgyiasság kép gyanánt vagy a régi időkben és a történés idejében is jelképes hatalomként egyszer *ember*, tizenhétszer a nevével vagy rangjával említődik, ezek szórása: az I. részben 13, a II.-ban 2, a III.-ban 3. A jelképeség az utolsó előforduláskor másodlagos virtuális valósággá válik, olyan, a szövegvilágban élő ábrázolt tárgyiassággá, amelyet a főhős látni vél ([III: L18] *Lubomirski végre csakugyan kiszáll a folyosóbéli képrámából*).

LUBOMIRSKI MEGNEVEZÉSÉNEK ADATAI ÉS ÁBRÁZOLÁSAIK

- (I: L1) *a képen torzonborz ember* $\equiv$ Lubomirski
 (I: L2) *ez volt herceg Lubomirski*
 (I: L3) *Ki volt, mi volt a herceg* $\equiv$ Lubomirski
 (I: L4) *a középén helyet foglalt Lubomirski úr*
 (I: L5) *a karikaszemű herceggel* $\equiv$ Lubomirski
 (I: L6) *A herceg hajdanában* $\equiv$ Lubomirski
 (I: L7) *pirosbor-arcszínű Lubomirski előtt.*
 (I: L8) *mezei virágot tűztek a herceg rájáába* $\equiv$ Lubomirski
 (I: L9) *imádkoztak a herceg képe előtt*
 (I: L10) *a herceg szívesen lehúzta kezéről* $\equiv$ Lubomirski
 (I: L11) *Lubomirski volt az első úr*
 (I: L12) *Lubomirski György tiszteletére*
 (I: L13) *tisztelte Lubomirski urat*
 (II: L14) *A hercegnek már csak azért se köszönt* $\equiv$ Lubomirski
 (II: L15) *megbuktat a Lubomirski*
 (III: L16) *amidőn Lubomirski György herceg vigyázott*
 (III: L17) *a titokzatos Lubomirskit emlegetik*
 (III: L18) *Lubomirski végre csakugyan kiszáll a folyosóbéli képrámából*

A herceg képén kívül más (fal)festmények is szerepelnek: *a régen megholt szentek* képei, ezek felosztása (szentek $\sim$ Anna $\equiv$ *a szent asszony* $\sim$ György) kapcsán tudhatni, hogy Szent Anna a diákok kolostorbeli életével van összefüggésben: mintha „a leckék megtanulásáról tudakozódott volna”. A sárkányölő szentről nincs megjegyzés. Az ábrázoltság ezen részletei nem olyatén szerepűek, mint a Lubomirski festményé, amit az is mutat, hogy nincs a szövegműben későbbi visszatérésük. Lubomirski viszont visszatér: (III: L18) „*Lubomirski végre csakugyan kiszáll a folyosóbéli képrámából, és már közeleg is tömött, veres szakállával.*” E visszatérés másodlagos ábrázolt tárgyiasság, mivel tulajdonképpen Szindbád képzeletében él, hasonlóképpen jelenik meg a Kacsó lány – (III: sz115) „*Róza hátrafont kézzel, és komoran, haragosan néz, mint tegnap este a csillagokat nézte...*” –, *Róza* azonban olyan ábrázolt tárgyiasság, amelyik a szövegmű valóságában már némileg hasonló helyzetben szerepelt: „(II: sz55) *Róza ijedten, lehunytt szemmel hallgatta egy darabig a szelet, aztán a félelem mindinkább erőt vett rajta.*” Voltaképpen az „A podolini kolostorban – gondolta magában egyszer egy (I: SZ1) *őszes férfit*” és az (I: SZ2) „Az őszes úr, aki egy estén visszaemlékezett íróasztala előtt” ábrázolt tárgyiasságában a *férfi* $\sim$ *úr* ugyancsak másodlagos, kiderül róla, hogy (I: SZ12) „a neve Szindbád volt.” Ugyanakkor a szöveg elbeszélő részei ettől kezdve a visszaemlékezés, ő mint ilyen pedig az ábrázolt

tárgyiasságú Szindbádhoz képest egy időben korábbi ábrázolt tárgyiasság. A kolostor(belső) régiségét igazolja a „lehullott vakolatán még itt-ott látszottak nyomai a falra festett képeknek” szövegrész, amelyik az archaizmust szolgáló kitérés.

MÁS FESTMÉNYEK MEGNEVEZÉSEI

(I: Szt1) *a régen megholt szentek* Σ

(I: Szt2) *Szent Anna* Σ

(I: Szt3) *a szent asszony* Σ

(I: Szt4) *György sárkányát öldökölte* Σ

2.5. A személyek közül – mint olyan ábrázolt tárgyiasságoknak, amelyeknek a diák Szindbádnak van köze – először (I: sz25 & sz26) *Anna* szerepel, őt Szindbád „a ministráló ruha piros palástjában hódította meg egyszer”. A második részben azután ismét föltűnik ([II: sz40] *Anna*). A kosztos diák (II: sz28) *Kacskóéknál* együtt van a családdal: (II: sz29) *Kacskó bácsi szolgabíró volt*, (II: sz32) *Minka, szelídkés, szomorkás és lesimított hajú felesége*, (II: sz37) *A Kacskó kisasszonyok* $\equiv \Sigma$ *Anna* $\sim$ *Magda* $\sim$ *Róza*. (Az *Anna* és *Magda* női neveket J. Soltész 1989 nem említi.)

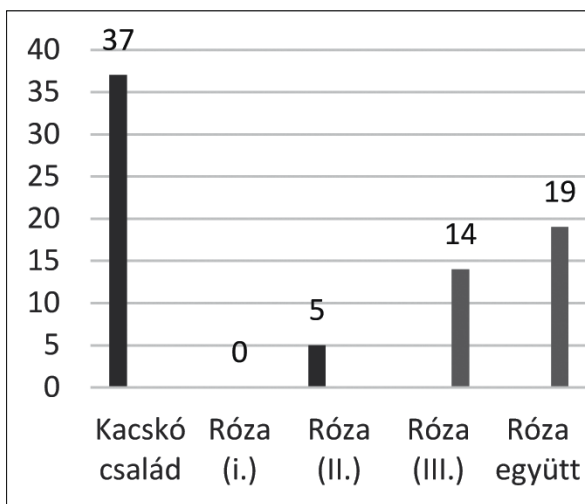
A Krúdy-szövegmű belső, kitérésszerű története – a Lubomirski hercegre tett néhány zárójelben közölt pikáns célzású megjegyzés mellett, pl. (I: L10) „a herceg szívesen lehúzta kezéről a bivalybőrkesztyűt”, továbbá (I: sz9) „a fiukat gyakorta Györgynek keresztelték” – tartalmazza a Kacskó házaspár vitáját a kisasszonyok férjhez adásával kapcsolatosan, továbbá a lányok napi tevékenységét. A Kacskó családra való kitérésben szereplő személyek számos előfordulást mutatnak, hiszen Szindbád náluk lakik, az egyik lánnyal való kapcsolata a novella csattóját adja. Az ábrázolt tárgyiasságok esemény-elemeinek a Kacskó családra vonatkozó része arra utal, hogy a novella fő eseménye nem adna elég szövegterjedelmet, továbbá a lányok (és szüleik) bemutatása önmagában is, a kibontakozó szerelem szempontjából is jelentős. A Kacskó családra és tagjaira 37 megnevezés van, ebből a *Róza* név 17 esetben szerepel, továbbá egyszer (III: sz119) *A leány* proformával, és szintén egyszer egybefoglalással, tehát 19 esetben. A Rózára vonatkozó elemek szóródása jól mutatja a lány erősödő szerepét az eseményábrázoltságokban: az I. részben nem, a II. részben öt, a III.-ban tizennégy előfordulásuk van. A zárórészben Róza neve tizenháromszor fordul elő, ezekből egyszer nem a szövegvilág valóságában szerepel a leány, hanem Szindbád virtuális világában (III: sz115). Nevének gyakorisága együtt jár Szindbád életének

a tragédiával kapcsolatos fordulataival: (III: *SZ119) *Te egy hős fiú vagy. És ezért most már örökké szeretni foglak.*”

A személyek közül néhánynak nincs részletezve a diák Szindbáddal való kapcsolata, járhatott vásárolni (I: sz15) „Müller papírkereskedő”-höz, akinek (I: v/p5) „egy sötét kapualjban volt a boltocskája”, ám Fanni (I: sz17–20) leányának tragédiája mint ábrázolt tárgyiasságú esemény az „őszes úr” rekonstruált történetének látszik. Ugyanakkor a papírkereskedővel kapcsolatos rész olyan kitérés, amelyikben célzás van Gergely pápa későbbi halálának helyszínére: (I: f1) „És Fanni boldog lett, és boldogságában a *Poprádba* ugrott a malomgátnál.”

Fanni cselekedetének okozója (I: sz19) „egy fiatal tanár” lehetett, erre bizonyára megint a felnőtt Szindbád céloz. Egy tanár név szerint is szerepel, Szindbád látja a csónakból, és tart tőle: (III: sz109) „*Privánka* tanár gyomlált csizmában és felgyűrt reverendában, Szindbád ijedten hasalt a csónak fenekére.”

A KACSKÓ CSALÁD ÉS RÓZA MEGNEVEZÉSEI ÉS ADATAIK

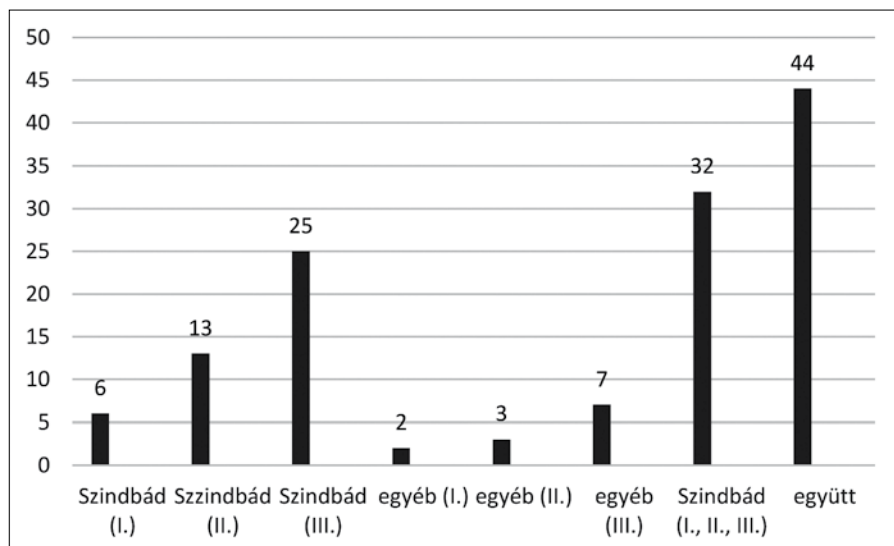
2.6. A szövegműben a Szindbád név, illetőleg a személyét jelentő más szó (*diák, ő, kisfiú, te*) és kifejezés (*a két fiúval*) harminckilencszer szerepel.

A névelőfordulások (és proformáik) összeállítása során a jelen elemzésnél finomabb felbontást is lehetne tenni az izotópia szempontjából. Az (III: SZ114) *érte majd őt okolják* szerkezetben például nem közvetlenül az elbeszélő azonosítja Szindbádot a névmással, hanem áttétel folytán tudható a személy: **Elmondom most, hogy Szindbád azt gondolja, hogy majd őt okolják.* A Szindbádot és Gergelyt egyaránt jelentő szövegdarabok viszont az elbe-

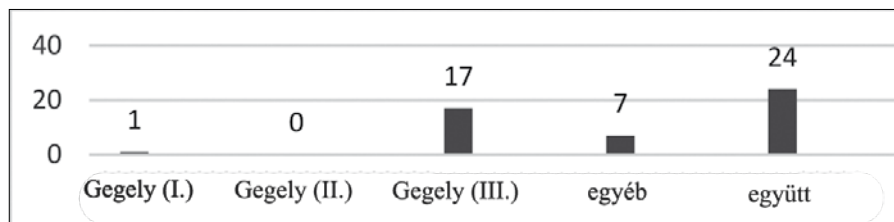
szélő nézőpontja megfelelője (is). A különféle grammatikai azonosítókra (pl. az igealakok illetén szerepére) az elemzés nem tér ki: „Végre *elkapta* [Sg3 = ő 'Szindbád'] a púpos Gergely lábát, és erőlködve, nyöszörögve, sírva a csónakba *emelte* [Sg3 = ő 'Szindbád'].”

A főhőst megnevező *Szindbád* név szórásszáma az elbeszélés egységeiben egyre nő (6 – 13 – 25), az egyéb öt jelölő nyelvi elemek száma is szintén (2 – 3 – 7). Utóbbiak *Szindbád* személyi állapotát jelölik (mint összes férfiút, diákot, kisfiút), ami az ábrázoltság része. Magának a *Szindbád* névnek a gyakorisága, ismétlődései (32) a cselekmény lefutásának állandóan a főhőshöz való kötését és a szövegmű egységét jelzik. Emellett bizonyos mértékben ornamentum is („az Ezeregyéjszaka tündérmeséiből választotta magának ezt a nevet”).

A SZINDBÁDOT JELÖLŐ ELEMELK ÉS ADATAIK

A GERGELYT JELÖLŐ ELEMELK ÉS ADATAIK

A SZINDBÁDOT ÉS A MÁR SZEMÉLYEKET JELÖLŐ ELEMENK MEGJELENÉSE

- (I: SZ1) *egy őszes férfiú*
 (I: sz2) *a diákokra*
 (I: sz3) *ingyenes növendék*
 (I: sz4) *papok*
 (I: sz5) *tót fiúk*
 (I: sz6) *kisasszonyok* [$\subseteq$ (I: v2) *A podolini*]
 (I: sz7) *a papokhoz*
 (I: sz8) *az asszonyok*
 (I: sz9) *a fiúkat*
 (I: sz10) *a hajdú*
 (I: SZ11) *Az őszes úr*
 (I: SZ12) *a neve Szindbád*
 (I: sz13) *Gergely pápa*
 (I: SZ14) *Szindbád*
 (I: sz15) *Müller papírkereskedő*
 (I: sz16) *Müller bácsinak*
 (I: sz17) *Fánninak*
 (I: sz18) *Fánni*
 (I: sz19) *Fánni*
 (I: sz20) *Fánni*
 (I: SZ22) *Szindbádért*
 (I: SZ23) *Szindbád*
 (I: sz24) *Kacskó Annát*
 (II: SZ25) *Szindbád*
 (I: sz26) *Anna*
 (II: SZ27) *Szindbád*
 (II: sz28) *Kacskóéknál*
 (II: sz29) *Kacskó bácsi*
 (II: sz30) *Kacskó bácsi*
 (II: sz31) *Én vagyok a szolgabíró* $\equiv$ *Kacskó bácsi*
 (II: sz32) *Minka*
 (II: sz33) *Kacskó bácsi*
 (II: sz34) *Minka néni*
 (II: sz35) *A pán szolgabíró* $\equiv$ *Kacskó bácsi*
 (II: sz36) *Kacskó Gyula szolgabírónak*
 (II: sz37) *A Kacskó kisasszonyok* $\Sigma \equiv$ *Anna* $\sim$ *Magda* $\sim$ *Róza*
 (II: SZ38) *Szindbáddal*

- (II: sz39) *Magda*
(II: sz40) *Anna*
(II: sz41) *Róza*
(II: SZ42) *Szindbádnak*
(II: sz43) *Kacskó bácsi*
(II: sz44) *Minka néni*
(II: sz45) *a pán szolgabíró* $\equiv$ Kacskó bácsi
(II: SZ46) *Szindbád*
(II: sz47) *Magda*
(II: sz48) *Anna*
(II: SZ49) *Szindbád*
(II: sz50) *Róza*
(II: SZ51) *Szindbád*
(II: SZ52) *a diák* $\equiv$ Szindbád
(II: SZ53) *A diák* $\equiv$ Szindbád
(II: sz54) *Rózának kipirosodott az arca*
(II: SZ55) *Szindbád*
(II: SZ56) *Szindbád sürgősen*
(II: sz57) *Róza*
(II: SZ58) *a diákhoz* $\equiv$ Szindbád
(II: SZ59) *Szindbád*
(III: sz60) *a podolini diákokra*
(III: sz61) *Kacskó Róza*
(III: SZ62) *Szindbád*
(III: sz63) *Gergely pápának hívtak*
(III: sz64) *Gergely pápa*
(III: SZ65) *Szindbád*
(III: sz66) *Gergely pápát*
(III: sz67) *Róza ült*
(III: SZ68) *Szindbád*
(III: sz69) *a púpos fiút* $\equiv$ Gergely 5
(III: sz70) *Róza*
(III: sz71) *Róza*
(III: sz72) *Gergely pápa látogatása*
(III: sz73) *Róza*
(III: SZ74) *a két fiúval* $\Sigma \equiv$ Szindbád, Gergely
(III: SZ75) *Szindbád*
(III: SZ76) *Szindbád*
(III: SZ77) *diákot* $\equiv$ Szindbád

- (III: sz78) *Gergely pápa*
(III: sz79) *Rózát*
(III: sz80) *Róza*
(III: sz81) *ennek a fiúnak* $\equiv$ Gergely
(III: sz82) *Gergely pápa 10*
(III: SZ83) *Szindbád*
(III: sz84) *Róza*
(III: sz85) *a púpos fiú* $\equiv$ Gergely
(III: sz86) *Rózát*
(III: sz87) *azon a békán* $\equiv$ Gergely
(III: sz88) *Róza*
(III: SZ89) *Szindbád*
(III: sz90) *a púpos békával* $\equiv$ Gergely
(III: sz91) *Róza*
(III: sz92) *ő* $\equiv$ Gergely
(III: sz93) *Gergely pápával*
(III: SZ94) *Szindbád*
(III: SZ95) *A fiúk Σ* $\equiv$ Szindbád, Gergely 15
(III: sz96) *A kis púpos* $\equiv$ Gergely
(III: SZ97) *Szindbád társaságában*
(III: SZ98) *Szindbád*
(III: SZ99) *Szindbád*
(III: SZ100) *kisfiú* $\equiv$ Szindbád
(III: SZ101) *Szindbád*
(III: SZ102) *A diák zsebkése* $\equiv$ Szindbád
(III: SZ103) *Szindbád*
(III: sz104) *Gergely pápa*
(III: SZ105) *Szindbád*
(III: sz106) *Gergely pápa*
(III: sz107) *Gergely pápa*
(III: *sz108) *mindmégannyi Gergely pápák 20*
(III: sz119) *Privánka tanár*
(III: SZ110) *Szindbád*
(III: sz111) *Gergely pápát*
(III: SZ112) *Szindbád*
(III: sz113) *A púpos fiú* $\equiv$ Gergely
(III: SZ114) *őt* $\equiv$ Szindbád
(III: sz115) *Róza hátrafont*
(III: sz116) *Gergely lábát 22*

- (III: SZ117) *Szindbád*
 (III: sz118) *A Róza*
 (III: sz119) *A leány*
 (III: *SZ120) *Te* $\equiv$ Szindbád

3. Az ábrázolt tárgyiasságok nyelvi anyagának bemutatott megjelenési módozata Krúdy írásának formális tényezője. A szöveg cselekményfüzére mindezzel természetesen összefügg. Az [I.] rész a történetelmondás indokán kívül („őszes férfiú” emlékezik fiatal éveire) többnyire a történés helyszínét (kolostor) írja le, amelyhez a festmény-Lubomirski a múlt jelképe gyanánt tartozik, a ’Lubomirski’ jelölésű nyelvi elemekkel. Ebben a részben van a legtöbb a ’város és részei’-t ábrázoló tárgyiasság hasonlóképp a ’kolostor’ ábrázoltságok egy részéhez. A [II.] rész közelebb visz a helyszín egyes részleteihez és személyeihez (Kacsó család) és az elbeszélő (fiatalkori) személyéhez. Kisebb-nagyobb kitérések mellett (amelyek egy része Lubomirskira, Müller Fánnira vonatkoznak) Szindbád és Kacsó Róza bimbózdó vonzalma is észlelhető. A lezáró, a [III.] rész Szindbád és diáktársa tragédiába forduló fürdőzését tartalmazza. A táj új helyszíneként zömében itt kap ábrázolt tárgyiasságot a folyó számos részletével együtt.

A mindenféle dolgok (így a személyek, a kolostor, Lubomirski és más egyebek) ábrázolt tárgyiassága nyomon követhető az előfordulások listáiban és grafikonjaikban. Jól észlelhető, hogy az előfordulások szóródásai követik a teljes ábrázolt tárgyiasságok előfordulásait mintegy a cselekményfonal csomópontjaiként. Az illetén fontosság a visszatérő elemek jelentkezésében észlelhető ([III: L18] *Lubomirski*, [III: sz115] *Róza*, [III: k/p8], *A kolostor mellvédei*, [III: *v/p16] *otthon*).

Gergely pápa halála viszont a fiatal életek egymásra találását látszik erősíteni a szövegmű záró szövegmondata szerint. A formális ábrázolt tárgyiasságokat nyelvi elemekben nem követi, ez Szindbád (részben) erkölcsi alapállásának kialakulástörténete, a korábban a Gergely pápát kicsúfoló Róza esetében is erre lehet következtetni, ami azonban a szövegmű ábrázolt tárgyiasságainak nyelvi elemein kívül eső művelet.

Összefoglalás

Egy Krúdy-novella ábrázoltságrendjéről: Ifjú évek. Az ábrázolt tárgyiasságok nyelvi anyaga a szöveg cselekményfűzérével összefügg, és egységben van. A történések helyszínei, a személyek és maguk a történések ábrázolt tárgyiassága az előfordulások listáiban és grafikonjaikban követhetők nyomon.

Az előfordulások szóródásai követik az összes ábrázolt tárgyiasság előfordulásait mintegy a cselekmény hálózati csomópontjaiként. Ezeknek fontossága a visszatérő elemek jelentkezésében is észlelhető (pl. a város, a kolostor, Lubomirski herceg, a Kacskó család, a púpos fiú stb.), amelyek Szindbád erkölcsi alapállásának alakulástörténeti kerete.

Szakirodalom

- Angyal László 2014. Nevek szemiotikai holdudvarában (a Krúdy hősök „varázshegye”). In: Bauko János – Benyovszky Krisztián (szerk.): *A nevek szemiotikája*. Nyitrai Konstantin Filozófus Egyetem – Magyar Szemiotikai Társaság, Nyitra–Budapest, 198–216.
- Beaugrande, Robert de – Wolfgang Dressler 2000. *Bevezetés a szövegnyelvészetbe*. Corvina Kiadó, Budapest. 120–51.
- ÉrtSz. = *A magyar nyelv értelmező szótára* 1–7. Bárczi Géza – Országh László (főszerk.). Akadémiai Kiadó, Budapest, 1959–1962.
- Finta Gábor 2000. A lét vándora – Krúdy Szindbádjáról. *Irodalomtörténeti Közlemények* CIV: 405–15.
- Fónagy Iván 1972. [A] digresszió. In: Király István (főszerk.): *Világirodalmi lexikon* I–XIX. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1970–1996.
- Fried István 2006. *Szomjas Gusztáv hagyatéka – elbeszélés, elbeszélő, téridő Krúdy Gyula műveiben*. Palatinus, h. n. [Budapest], 2006.
- Ingarden, Roman 1977. *Az irodalmi műalkotás*. Gondolat Kiadó, Budapest.
- J. Soltész Katalin 1989. Krúdy Gyula névadása. *Magyar Nyelvőr* CXIII: 452–64.
- Kemény Gábor 1977. A szív álmaitól a gyomor álmaiig – (Erotika és gasztronómia Krúdy képeiben). *Magyar Nyelvőr* CI: 439–57.
- Kemény Gábor 1991. *Szindbád nyomában*. Az MTA Nyelvtudományi Intézete, Budapest, 78–88.
- Krúdy Gyula 2007. *Szindbád* I–II. Kossuth Kiadó, h. n. [Budapest].
- Tolcsvai Gábor 2001. *A magyar nyelv szövegtana*. Tankönyvkiadó, Budapest.
- Veres András 1980. Az ismétlődés vizsgálatának szintjei és szempontjai. In: Horváth Iván – Veres András (szerk.): *Ismétlődés a művészetben*. Akadémiai Kiadó, Budapest. *Opus Irodalomelméleti Tanulmányok* 5: 19–42.
- Visegrádi János 1909. *A podolini piarista kolostor története (1602–1072)*. Stephanaeum, Budapest.